

ΑΠΡΟΣΙΤΕΣ ΑΚΤΕΣ

Ευχαριστώ την Αναστασία Λαμπρία και την ομάδα του Ποταμού για την πολύτιμη βοήθειά τους στην έκδοση αυτού του βιβλίου.

Θα ήθελα επίσης να εκφράσω τις ευχαριστίες μου για τις συμβουλές και τα σχόλια σε όσους διάβασαν το χειρόγραφο – μεταξύ αυτών στον Peter Stokes και την Μαρία Καραβία και στους πιστούς πρώτους αναγνώστες μου, την Σοφία Ελευθερουδάκη και τον Σπύρο Πετρουνάκο.

H.K.

Φάροι και φαρίσκοι / 5

Κουλουκουντής Ηλίας

Απρόσιτες ακτές

Η ζωή σε μια ελληνική εφοπλιστική οικογένεια

© 2017, Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Επιμέλεια: Αριάννη Λουκάκου

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Δάφνη Κουγέα

Σελιδοποίηση: Βίβιαν Γιούρη

Εκτύπωση - βιβλιοδεσία: Μ. Σπύρου & ΣΙΑ ΑΕ

Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Ξενοκράτους 48, 106 76 Αθήνα, τηλ. 210 7231271, fax 210 7254629

www.potamos.com.gr, info@potamos.com.gr

ISBN 978-960-545-074-8

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΛΟΥΚΟΥΝΤΗΣ

ΑΠΡΟΣΙΤΕΣ ΑΚΤΕΣ

Η ΖΩΗ ΣΕ ΜΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΕΦΟΠΛΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:
Βίcky Ποταμιάου

 ποταμός

ΑΘΗΝΑ 2017

Η κληρονομιά δεν παραδίδεται. Πρέπει να κατακτηθεί.

Αντρέ Μαλρώ

*Στη μνήμη του Ηλία Φραντζί,
συνεργάτη και φίλου.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρώτο Πέρασμα	11
Σίγουρα βήματα και φρούδες ελπίδες	153
Ενηλικίωση	223
Τα χαρτιά ανοίγουν	271
Επίλογος	339

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΠΡΩΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ

1.

Μεγάλωσα στο Ράι, ένα προάστιο της Νέας Υόρκης, σε μια περιοχή με καμπυλωτές λεωφόρους και σπίτια που τα χώριζαν χλοερές εκτάσεις, κάπως σαν αντίπαλα στρατόπεδα σε μια φανταστική μάχη.

Οι γονείς μου ήταν Έλληνες εφοπλιστές. Το σπίτι μας ήταν κοντά σε ένα γήπεδο του γκολφ και πολλά χρόνια αργότερα, όταν μετά το θάνατο των γονιών μου ετοιμαζόμουν να το πουλήσω, μια φίλη που με βοηθούσε μου είπε: «τώρα καταλαβαίνω με τι μοιάζει αυτό το σπίτι. Είναι σαν υπερωκεάνιο. Εσύ παιδί μου μεγάλωσες πάνω στο Liberté».

Καθόλου περίεργο λοιπόν που αισθανόμουν διαφορετικός από τους συμμαθητές μου και δεν εννοώ το προφανές, ότι δηλαδή ήμουν ο μόνος Έλληνας στην τάξη. Οι γονείς τους μιλούσαν μόνο αγγλικά και όταν έκαναν πάρτι, το ισόγειο των σπιτιών τους δεν έμοιαζε σαν να βρίσκεται σε άλλη χώρα από αυτή του πρώτου ορόφου όπου μεγάλωναν τα παιδιά. Οι οικογένειες αυτές κατοικούσαν σε άνετα σπίτια από σοβά και πέτρα, συγκεντρωμένα σε γειτονίες και σκεπασμένα με αναρριχητικά φυτά και πρασινάδες. Κάθε μέρα, οι πατεράδες τους έπαιρναν το τρένο για τη Νέα Υόρκη και στέκονταν στη σειρά πάνω στην πλατφόρμα του σταθμού

βαστώντας την εφημερίδα τους παραμάσχαλα, σαν τουφέκι. Οι μητέρες πήγαιναν τα παιδιά στο σχολείο, έκαναν τα ψώνια και έβαζαν πλυντήριο. Μια φορά την εβδομάδα μία από αυτές αναλάμβανε το ρόλο επόπτη στις συναντήσεις των προσκόπων.

Ο πατέρας μου δεν πήγαινε στη δουλειά του με το τρένο αλλά οδηγούσε ο ίδιος το αυτοκίνητο του, μια Κάντιλακ, μέχρι το γραφείο του στο νότιο άκρο του Μανχάταν. Η μητέρα μου έμενε στο σπίτι, άρα, τύποις, ήταν κι εκείνη νοικοκυρά όπως οι άλλες, με τη διαφορά όμως ότι είχε μια ομάδα υπηρετών στη διάθεσή της.

Μια εποχή είχαμε δύο γκουβερνάντες – τη δική μου, τη Μις Πρού, που ήταν Αγγλίδα καθολική και τη γκουβερνάντα του αδελφού μου του Στάθης, τη Μις Τσερτς, επίσης Αγγλίδα, αλλά προτεστάντισσα. Τσακώνονταν συνεχώς αυτές οι δυο μεταξύ τους και το μόνο που τις ένωνε ήταν η κοινή τους αντιπάθεια προς την Γκλόρια, την Ιρλανδέζα καμαριέρα. Ο μάγειρας ήταν Έλληνας, μέχρι πρότινος εργαζόταν στα καράβια, άρα ήταν συνηθισμένος να μαγειρεύει τεράστιες ποσότητες. Το μενού του ήταν γνήσιο ελληνικό, μακαρονάδες και μουσακάδες, κάτι που οι Εγγλέζες δεσποινίδες θεωρούσαν ηθικά κατακριτέο. Τέλος, στο προσωπικό του σπιτιού ανήκε και ένας Φιλιππινέζος μπάτλερ που ήταν ο μόνος που τα πήγαινε καλά με όλους μιας και δεν καταλάβαινε λέξη απ' όσα λέγονταν γύρω του.

Περιτριγυρισμένος από αυτή την κουστωδιά, υποσυνείδητα απέκτησα τη νοοτροπία μέλους πλούσιας οικογένειας. Ο πατέρας μου δεν το είπε ποτέ ανοιχτά, αλλά το μήνυμά ήταν σαφές – δεν ανήκαμε στη μεσαία τάξη. Παρ' όλα αυτά, αν είχα επιλογή θα γινόμουν ευχαρίστως μέλος εκείνης της τάξης – όπως κι αν λεγόταν – αν αυτό σήμαινε ότι θα κέρδιζα χρήματα που θα μπορούσα να θεωρώ δικά μου.

Σε όλη τη ζωή μου η κύρια επιθυμία μου ήταν να αποκτήσω μια κανονική ζωή. Διαμόρφωσα μια ιδεολογία εναντίον της απόκτησης υπηρετικού προσωπικού, η οποία για κάποιο διάστημα συγκρούστηκε με την ελληνική μου υπόσταση. Αργότερα, στη διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών επινόησα μια λύση συμβιβαστική: μπορούσα να είμαι Έλληνας, αλλά ένας Έλληνας που εμπνεόταν από τις ιδέες της Κεντροαριστεράς. Αυτή η διάκριση φάνηκε καθαρά όταν ο πρώτος μου γάμος με οδήγησε στο να οργανώσω την απόδραση του τότε πεθερού μου από την Αμοργό, όπου τον είχε εξορίσει η Χούντα. Η πολιτική όμως ήταν για μένα περισπασμός και όχι επάγγελμα.

Αργότερα, όταν ασχολήθηκα με τα ναυτιλιακά υιοθέτησα ως πρότυπο τον παππού μου και όχι τον πατέρα μου και στην πορεία κατόρθωσα να πραγματοποιήσω τις φιλοδοξίες μου.

Ο παππούς μου ανήκε πραγματικά στη μεσαία τάξη. Δεν γνώρισα ποτέ τον καπετάν Ηλία Κουλουκουντή που πέθανε προτού γεννηθώ, αλλά γνώριζα ότι ήταν από το μακρινό νησί της Κάσου και ότι στις αρχές του εικοστού αιώνα εγκαταστάθηκε στη Σύρο. Πούλησε το ιστιοφόρο του και μαζί με τις οικονομίες της ζωής του και τα χρυσάφια της γυναίκας του ενέχυρο, απέκτησε το ένδεκα τοις εκατό ενός ατμόπλοιου. Καπετάνιος του έγινε ο ίδιος, σε αντίθεση με τον πατέρα μου και τους άλλους γιους του οι οποίοι σχεδόν σε όλη τους τη ζωή είχαν άλλους να κυβερνούν τα καράβια τους, ακόμα και να διευθύνουν τα γραφεία τους.

2.

Γεννήθηκα στο Λονδίνο αλλά η πρώτη γλώσσα που μίλησα ήταν τα ελληνικά. Ήμουν λιγότερο από ενάμιση χρονών όταν η μητέρα μου με πήγε στην ιδιαίτερη πατρίδα της, τη Σύρο, όπου ζήσαμε με τον πατέρα της στο μεγάλο σπίτι που είχε χτίσει στους λόφους έξω από την Ερμούπολη, ενώ ο δικός μου πατέρας παρέμεινε στο Λονδίνο.

Η επίσημη δικαιολογία για το ταξίδι ήταν ότι η μητέρα μου ήθελε να με δείξει στον πατέρα της αλλά η επίσκεψη κράτησε σχεδόν δύο χρόνια.

Ο πατέρας μου πρέπει να μας επισκεπτόταν εκείνο τον καιρό, αλλά δεν έμενε πολύ. Έπρεπε να αποδειχθεί ικανός στην νέα σταδιοδρομία του στην οικογενειακή επιχείρηση αφού δεν είχε κατορθώσει να εκπληρώσει την επιθυμία του πατέρα του να γίνει γιατρός. Ο μεγαλύτερος αδελφός του, ο Νίκος, ήθελε να γίνει εκείνος γιατρός αλλά αυτό δεν ταίριαζε με το γενικό πρόγραμμα του καπετάνιου.

«Νίκο, εσύ θα γίνεις καπετάνιος» είχε δηλώσει. «Γιατρός θα γίνει ο Μιχάλης».

Ο πατέρας μου αισθάνθηκε υποχρεωμένος να τιμήσει την πατρική επιθυμία κι όταν αποδείχτηκε ότι δεν μπορούσε, απέκτησε ενοχές που θα τον κυνηγούσαν για όλη του τη ζωή.

Στη Σύρο, μέσα σ' αυτό το ευρύχωρο σπιτικό, έχοντας την αποκλειστική προσοχή της μητέρας μου, του παππού μου και ενός τσούρμου από ανύπαντρες θείες, καβαλούσα ένα σκαμνί στην αυλή και έλεγα ότι ταξιδεύω με το τρένο. Για πού άραγε;

«Πάω στο Λονδίνο να δω τον μπαμπά μου» απαντούσα στα ελληνικά με τη βαριά προφορά του λιμανιού. Προφανώς, μου έλειπε.

Στο Λονδίνο, καθώς πλησίαζε ο πόλεμος, ο πατέρας μου και τα αδέρφια του έριξαν κλήρο για το ποιος θα διασχίσει τον Ατλαντικό για να ανοίξει γραφεία στην Αμερική. Ο πατέρας μου έχασε κι έτσι ξεκίνησε για τη Νέα Υόρκη.

Εκεί, το χειμώνα του 1939-40, περνούσε τον καιρό του παρέα με άλλους ξεριζωμένους Έλληνες, συμπεριλαμβανομένου και του Αριστοτέλη Ωνάση, στο μπαρ του ξενοδοχείου St. Moritz, το οποίο είχε γίνει το επίκεντρο αυτής της νέας εκπατρισμένης κοινότητας. Ο Ωνάσης ήταν σχετικά άγνωστος ακόμη. Η μητέρα μου κι εγώ θα πηγαίναμε να συναντήσουμε τον πατέρα μου αλλά εκείνη διαρκώς ανέβαλλε το ταξίδι. Δεν είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς γιατί. Δεν της είχε αρέσει η Αγγλία και οι πρώτες της εμπειρίες από το σόι του άνδρα της δεν ήταν οι καλύτερες. Κατά τη διάρκεια του Ιανουαρίου, του Φεβρουαρίου και του Μαρτίου του 1940 θα πρέπει να της είχε περάσει από το νου περισσότερο από μία φορά ότι θα μπορούσε να μείνει εκεί που ήταν. Στη Σύρο είχε το σπίτι της, τον πατέρα της, το νησί της, το γιο της. Τι άλλο θα μπορούσε να ζητήσει μια Ελληνίδα;

Ίσως να εξέφρασε το δισταγμό της σε κάποιο γράμμα, το πιθανότερο όμως είναι ότι δεν χρειάστηκε – το γεγονός ότι δεν πήγαινε μιλούσε από μόνο του.

Ο νονός μου ο Καπετάν Ρεθύμνης, μια ψηλή φιγούρα με ρεπούμπλικα, ο οποίος αργότερα εμφανίστηκε στους παιδικούς εφιάλτες μου σαν λύκος, κατέφθασε από τη Νέα Υόρκη για να μας περιμαζέψει. Αποβιβάστηκε στη Σύρο και διέταξε τη μητέρα μου να φτιάξει τις βαλίτσες της – είχε ήδη βγάλει εισιτήρια για το επόμενο ταξίδι του Rex, ενός ιταλικού υπερωκεάνιου που έκανε το δρομολόγιο Πειραιάς – Νέα Υόρκη. Πλησίαζε ο πόλεμος και αν δεν φεύγαμε αμέσως, υπήρχε περίπτωση να αποκλειστούμε.

Στο μεταξύ, ο πατέρας μου περίμενε στο ξενοδοχείο Ritz Tower μέχρι η μητέρα μου να αποδεχθεί τη ζωή που της προσέφερε – μια ζωή διαρκούς εξορίας, όπως αποδείχθηκε.

Απορροφημένη ως την τελευταία στιγμή στους ανθισμένους κήπους, η μητέρα μου αποκόπηκε τελικά από το χρυσαφένιο φως και προσγειώθηκε στις σκιές του Γκόθαμ. Αυτή η εικόνα έγινε ο προσωπικός της μύθος – η ιστορία της Περσεφόνης και του Άδη, θεού του Κάτω Κόσμου.

Όταν ο πατέρας μου μας υποδέχθηκε στην προβλήτα του Μανχάταν φορούσε πανωφόρι από τούντ και μαύρο καπέλο και συνοδευόταν από μια Εγγλέζα η οποία αμέσως ανήγγειλε στη μητέρα μου: «Θα αναλάβω εγώ την πλήρη ευθύνη του παιδιού». Ο πατέρας μου αποδέχθηκε πρόθυμα τη νέα ρύθμιση. Τώρα, μπορούσε να πάρει το αίμα του πίσω που τους τελευταίους είκοσι μήνες είχα εγώ και όχι εκείνος όλη την προσοχή της μητέρας μου.

«Να φύγει η κυρία», κλαψούρισα στα ελληνικά, μάταια όμως. Η μητέρα μου αισθανόταν δέος μπροστά στη Μις Πρου με την εγγλέζικη προφορά της και την άφηνε να κάνει ό,τι θέλει. Μόλις ξανάσμιξε με τον πατέρα μου ύστερα από τόσο καιρό, έφυγε αμέσως μαζί του για ένα ταξίδι με το αυτοκίνητο στην Καλιφόρνια αφήνοντας εμένα με την Μις Πρου, η οποία μιλούσε μόνο αγγλικά.

Όταν γύρισαν, τραύλιζα. Αργότερα, όταν ο πατέρας μου διηγείτο την ιστορία παρουσίαζε το τραύλισμα σαν να ήταν κάτι που τον έθιγε προσωπικά, μια υπερβολική αντίδραση μου σε ένα φανταστικό τραύμα. Σε όλους τους άλλους τομείς όμως, η διδασκαλία της Μις Πρου έφερε εξαιρετικά αποτελέσματα. Έμαθα να διαβάζω προτού πάω στο σχολείο και αντί για νηπιαγωγείο πήγα κατ' ευθείαν στην πρώτη δημοτικού.

Το ότι μέσα σ' ένα χρόνο η Μις Πρου κι εγώ τα πηγαίναμε τόσο καλά, έκανε ξαφνικά τη μητέρα μου να θέλει να

ασχοληθεί πιο ουσιαστικά με την ανατροφή μου. Η ιδέα ήταν μάταιη όμως αφού ψώνια, κομμωτήριο, δεξιώσεις στο πλευρό του πατέρα μου δεν άφηναν χρόνο να ασχοληθεί μ' ένα παιδί. Εδώ που τα λέμε, όπως οι περισσότεροι γονείς της γενιάς τους και της τάξης τους, ούτε ο πατέρας μου ούτε η μητέρα μου θεωρούσαν ότι η δημιουργία οικογένειας περιελάμβανε χρόνο και παιχνίδια με παιδιά.

Τελικά η Μις Πρου βρέθηκε αντιμέτωπη με τη συνήθη μοίρα της γκουβερνάντας. Η μητέρα μου αποφάσισε να αναλάβει τις ευθύνες που είχε αποποιηθεί και την απέλυσε. Ένα πρωί κατέβηκα και βρήκα τις βαλίτσες της Μις Πρου αραδιασμένες στις ασπρόμαυρες πλάκες της εισόδου. Δεν μας δόθηκε καν χρόνος να αποχαιρετιστούμε κανονικά.

Τη μια μέρα ο κόσμος μου παρέμενε προστατευμένος και ούριος άνεμος με φυσούσε προς τη δευτέρα δημοτικού. Την επομένη, η Μις Πρου είχε φύγει και ο αέρας με γυρνούσε πίσω στην πρώτη. Το χτύπημα ήταν τόσο σκληρό που κατέρρευσα.

Έξαφνα με περικύκλωσε μια θάλασσα από γνώριμα αλλά ανώνυμα πρόσωπα, φίλων των γονέων μου που τα Σαββατοκύριακα πλημμύριζαν το ισόγειο του σπιτιού μας. Ο νονός μου ο Καπετάν Ρεθύμνης, που τον φώναζα Τατά (που θα πει νονός στην τοπική διάλεκτο της Κάσου) με άρπαζε και έτριβε το τραχύ μουστάκι του πάνω στο πρόσωπό μου. Μερικές φορές περνούσε το δάχτυλό του κάτω από το μπατζάκι του κοντού μου παντελονιού και ρωτούσε γιατί το έχω αυτό.

Τραβιόμουν προς τα πίσω αλλά έπρεπε οπωσδήποτε να συνεχίσω να στέκομαι μπροστά του.

«Για τα κορίτσια», μουρμούριζα διστακτικά, όπως μου είχε μάθει να λέω και οι πολλές του θαυμάστριες έσκαζαν στα γέλια.

Αυτή η εισβολή και η γλεντζέδικη φρενίτιδα γύρω μου, μου προκαλούσαν εφιάλτες. Σε έναν από αυτούς, ο νονός μου κατέφθανε με την Κάντιλάκ του στην πόρτα μας. Έβλεπα την ψηλή του σιλουέτα, τη ρεπούμπλικα και το άγριο μουστάκι και άκουγα τα βήματά του να τρίζουν πάνω στα χαλίκια στο δρομάκι. Όταν κατέβαινα τη σκάλα, έβλεπα την σκιά του να κουνιέται στο θολό τζάμι πάνω από την εξώπορτα και προτού προλάβω να ανοίξω ήξερα καλά τι θα συνέβαινε. Ο Τατάς είχε μεταμορφωθεί σε λύκο με μακριά μουσούδα που έμπαινε μέσα στο σπίτι περπατώντας στα πισινά του πόδια. Ούρλιαζα στον ύπνο μου και ξυπνούσα τρέμοντας από το φόβο.

3.

Όταν ήμουν ακόμα στην πέμπτη δημοτικού, πήγαμε να ζήσουμε για έξι μήνες στην Αβάνα. Το διάστημα αυτό ο πατέρας μου έπρεπε να παραμείνει εκτός Αμερικής για έξι μήνες και να επιστρέψει πάλι με τα χαρτιά του τακτοποιημένα, ως μόνιμος κάτοικος των ΗΠΑ. Αυτό, δέκα χρόνια προτού κάνει την επανάσταση ο Κάστρο. Έτσι είδα για πρώτη φορά την πραγματική φτώχεια, ξυπόλυτους καμπεσίνος να δουλεύουν στα χωράφια, θέαμα άγνωστο στο Γουέτσεστερ.

Κάποτε τα όνειρα με το λύκο σταμάτησαν και ο μόνος εφιάλτης που θυμάμαι ήταν ότι η μητέρα μου πνιγόταν στην πισίνα του Γουέτσεστερ. Έντρομος, έβλεπα το πρόσωπο της ρυτιδιασμένο, να ανεβοκατεβαίνει στο νερό, άψυχο.

Και το όνειρο αυτό αποδείχθηκε περισσότερο προφητικό απ' ό,τι είχα φανταστεί.

Η μητέρα μου ήταν μια καλλονή με ανατολίτικα χαρακτηριστικά και ανατολίτικη νοοτροπία που ταίριαζε με την ομορφιά της. Είχε φυλαχτά και μαγικά φίλτρα που έδιωχναν το κακό μάτι. Έβλεπε αόρατους κινδύνους. Και όταν τους έβλεπε, τους διαισθανόμασταν κι εμείς και τρομάζαμε ακόμα περισσότερο, γνωρίζοντας ότι ήταν πλάσματα της φαντασίας της.

Έτσι όπως τα αναλογίζομαι τώρα, η πιο ευτυχισμένη περίοδος της ζωής της μητέρας μου ήταν προτού γίνω δέκα χρόνων (εκείνη τότε ήταν τριάντα τεσσάρων). Τα χειμωνιάτικα απογεύματα που σκοτείνιαζε νωρίς, γύριζα από το σχολείο και την έβλεπα να τυλίγει ντολμαδάκια σε φύλλα από σέσκουλα, παρέα με τη Τζαστίν, τη Φιλανδέζα μαγειρίζοντας η οποία είχε αντικαταστήσει τον Τζίμι απ' τα καράβια. Έκανα τα μαθήματά μου καθισμένος μαζί τους στο τραπέζι.

Άλλες φορές ο πατέρας μου ερχόταν νωρίς απ' το γραφείο για να βγούμε μαζί στη Νέα Υόρκη. Εκείνες τις νύχτες κοιτούσα τα φώτα των αυτοκινήτων που έκαναν τον γύρο του ταβανιού, από τη μια πλευρά του δωματίου στην άλλη. Όταν έφταναν στην απέναντι γωνία, περίμενα να ακούσω τον ήχο από τις ρόδες στα χαλίκια. Δεν τον άκουγα, τα φώτα εξαφανίζονταν κι εγώ έμενα να περιμένω ξαπλωμένος στο σκοτάδι.

Κάποια στιγμή μ' έπαιρνε ο ύπνος και ξυπνούσα με τη μητέρα σκυμμένη πάνω μου. Μύριζα το αλκοόλ στην ανάσα της κι ένιωθα πάνω μου τη βραδινή γούνα της, εκείνη με τις σκληρές τρίχες που μισούσα και καταλάβαινα την αγωνία της καθώς μ' έπαιρνε αγκαλιά. Πίσω της, με τη μορφή του να διαγράφεται στο φως του διαδρόμου, ο πατέρας μου με το σμόκιν της έλεγε: «σταμάτα, άσ' το ήσυχο το παιδί».

4.

Η μητέρα μου είχε μεγαλώσει σε ένα προστατευμένο περιβάλλον. Ήταν χαϊδεμένη από τους γονείς της και περικλωμένη από τις ανύπαντρες θείες που καταδυνάστευαν ακόμα και τη δική της μητέρα. Δεν πήγαινε σχολείο άλλα οι δάσκαλοι ερχόντουσαν να της κάνουν μάθημα στο σπίτι. Υπάρχει μια φωτογραφία της που δείχνει ένα μελαχρινό, ψηλόλιγνο κορίτσι που φοράει ένα ασπρόμαυρο εμπριμέ φόρεμα και αγκαλιάζει ένα δεντράκι. Είναι η μητέρα μου στα εφηβικά της χρόνια. Κάποια στιγμή αργότερα μου είπε ότι σε αυτήν την ηλικία καθόταν στον χαμηλό τοίχο στο καλοκαιρινό σπίτι και παρακολουθούσε τα φώτα ενός αυτοκινήτου που ανέβαινε από την κοιλάδα. Εστιασμένη σε αυτά, αναρωτιόταν εάν κάποιος επισκέπτης ερχόταν στο σπίτι κι αν ερχόταν ποιος να ήταν άραγε;

Χρόνια μετά, στο Ράι, μια φορά που είχαμε μείνει μόνοι μας στο τραπέζι μετά το βραδινό φαγητό, μου είπε ότι προτού αρραβωνιαστεί τον πατέρα μου είχε αγαπήσει έναν άλλο άντρα. Δεν μου είπε το όνομά του και τίποτα άλλο γι' αυτόν εκτός από το γεγονός ότι ήταν καθολικός, κάτι που εκείνη την εποχή στη Σύρο σήμαινε ότι δεν ήταν πλούσιος. Λόγω της θρησκείας και της φτώχειας, όποια αγάπη είχε αισθανθεί γι' αυτόν μοιραία θα έμενε ανεκπλήρωτη.

Το 1935 πέθανε η μητέρα της. Ο πατέρας της, χήρος ξαφνικά με δύο κόρες, αποφάσισε να βάλει τάξη στη ζωή του. Έστειλε την πρώτη κόρη, τη Νίτσα, τη μητέρα μου, εσωτερική στην Ελβετία, σε σχολείο-θερμοκήπιο στους λόφους της Λωζάνης για να καλλιεργηθεί μαζί με άλλα εξωτικά λουλούδια από τη Βραζιλία και την Αργεντινή. Και στο μεταξύ, ο πατέρας της σχεδίαζε την επόμενη του κίνηση.

Χρόνια μετά, ο εξαδελφος μου ο Μιχάλης Ματάντος μου έστειλε ένα πακέτο με αλληλογραφία μεταξύ του παππού μου Στάθη Γιάνναγα, του Καπετάν Ρεθύμνη και του τρίτου συνέταιρού τους του καπετάν-Μιχάλη Πνευματικού, παππού του ίδιου του Μιχάλη Ματάντου. Οι τρεις καπεταναίοι που ήταν συνέταιροι στην εταιρεία Kassos Steam Navigation, συζητούσαν την πιθανότητα η μητέρα μου να παντρευτεί τον μικρότερο υιό του καπετάν-Ηλία Κουλουκουντή, τον Μιχάλη, ο οποίος είχε μεγαλώσει κι αυτός στα Βαπόρια στην ίδια γειτονιά της Ερμούπολης όπου μεγάλωσε η μητέρα μου, ανάμεσα στην κοινότητα των πλούσιων καραβοκύρηδων της Κάσου.

«Παπούτσι απ' τον τόπο σου κι ας είναι μπαλωμένο», κατά τη γνωστή παροιμία. Αλλά ο υποψήφιος γαμπρός δεν ήταν καθόλου μπαλωμένος. Ήταν όμορφος, χαϊδεμένος από όλες τις γυναίκες της οικογένειας και θύμιζε ελαφρώς τον Μορίς Σεβαλιέ. Όταν ερχόταν στο κέφι στην παρέα τού άρεσε πάντα να τραγουδάει τα πιο γνωστά τραγούδια από το ρεπερτόριο του Σεβαλιέ. Σ' αυτό τον βοήθησε βέβαια το γεγονός ότι είχε σπουδάσει στο Παρίσι. Ασυγκράτητος στο τζόγο και στο ξενύχτι στα φοιτητικά του χρόνια, αμέλησε τα μαθήματά του κι έτσι απέτυχε στο στόχο του να γίνει γιατρός, που ήταν όμως στην πραγματικότητα στόχος του πατέρα του. Όταν πέθανε ο καπετάνιος, ο μικρότερος υιός κατέρρευσε ψυχικά, σε σημείο που έπρεπε ο μεγαλύτερος αδελφός του ο Μανώλης να έρθει απ' το Λονδίνο για να τον μαζέψει και να τον πάρει μαζί του. Του έδωσε μια θέση στην εταιρεία που είχε ιδρύσει με τον συνέταιρό του τον Μηνά Ρεθύμνη, αδελφό του καπετάν-Ρεθύμνη, τη γνωστή R&K, Ρεθύμνης και Κουλουκουντής, και πίστευε ότι το μόνο που έλειπε τώρα στο νεανία ήταν να παντρευτεί μια καλή κόρη από σπίτι. Έτσι η συνεννόηση έγινε με τον Μανώλη

τον Κουλουκουντή, τον συνέταιρό του τον Μηνά Ρεθύμνη, τον καπετάν-Νικόλα Ρεθύμνη και τον συνέταιρο του καπετάν-Ρεθύμνη τον Στάθη Γιάνναγα, πατέρα της νύφης.

Όσο συνέβαιναν όλα αυτά, η πανέμορφη Νίτσα διάβαζε Γάλλους συγγραφείς στα περίχωρα της Λωζάνης και προφανώς δεν είχε ιδέα τι σχεδιαζόταν πέρα από τα όρια της λίμνης. Στα είκοσι τρία της χρόνια μπορούσε να πει κανείς ότι είχε φτάσει – και πολλοί θα έλεγαν, ξεπεράσει– την ηλικία για γάμο. Ο σκοπός της αλληλογραφίας των καπεταναίων ήταν συγκεκριμένος και μόνο ένας από αυτούς, ο καπετάν-Μιχάλης Πνευματικός, εντόπισε μια σημαντική παράλειψη.

«Δεν αναφέρεις όμως», έγραψε στον συνέταιρό του, τον καπετάν-Ρεθύμνη, «πώς βλέπει η Νίτσα, η νεαρή κόρη του συνεταίρου μας την όλη υπόθεση».

Όμως το νερό είχε ήδη μπει στ' αυλάκι. Ο καπετάν-Στάθης έβαλε μπροστά τη Ντέμλερ του για την Λωζάνη, μάζεψε την κόρη του από τα σύννεφα των Άλπεων και κατευθύνθηκε μαζί της προς το Λονδίνο όπου είχε κρατήσει δωμάτια στο ξενοδοχείο Cumberland στο Marble Arch. Εκεί, κατά τη διάρκεια επανειλημμένων επισκέψεων για απογευματινό τσάι, το ζευγάρι των μελλοντύμων συναντιόταν υπό τη διακριτική εποπτεία της οικογένειας του γαμπρού.

Αν και η εποπτεία της οικογένειας του γαμπρού δεν ήταν πάντοτε διακριτική.

«Στο ξενοδοχείο Cumberland παρακαλώ», έλεγε χρόνια αργότερα η θεία μου η Τζένη, η γυναίκα του θείου Γιώργη, μεγαλύτερου αδελφού του πατέρα μου, και το περιφρονητικό της ύφος έκρυβε δύο λόγους για τους οποίους ζήλευε την μέλλουσα συνυφάδα της. Πρώτον, η μητέρα μου ήταν ασύγκριτα πιο όμορφη απ' τις άλλες νύφες των Κουλουκουντήδων και δεύτερον, καθώς η Kassos Steam Navigation είχε

ιδρυθεί πολύ παλιότερα από την εταιρεία R&K, τη μητέρα μου ακολουθούσε μεγαλύτερη προίκα.

Μέσα σε ένα χρόνο, από το 1935 ως το 1936, η μητέρα μου έχασε τρεις απώλειες: πρώτα τον έρωτα της ζωής της για έναν νεαρό καθολικό, έπειτα το θάνατο της μητέρας της και τέλος, υποθέτω, μια απώλεια εμπιστοσύνης απέναντι στον πατέρα της, ο οποίος δεν την είχε προστατέψει, αλλά αντιθέτως όσο εκείνη ήταν εσωτερική στην Ελβετία εκείνος την παντρολογούσε με έναν άνδρα που τον είχε δει για τελευταία φορά στα βαφτίσια της στην Ερμούπολη, όταν εκείνος ήταν έξι χρονών και εκείνη ακόμα μωρό.

Κι έτσι η μητέρα μου εγκατέλειψε τον ήλιο και τη θάλασσα, το περιβόλι με τις πορτοκαλιές και τις λεμονιές που έριχναν την προστατευτική τους σκιά στα παιδικά της χρόνια κι όλους τους ανθρώπους που γνώριζε μέχρι τότε (εκτός από την αδελφή της και τον καπετάν-Ρεθύμνη) και έφτασε στην Αγγλία, όπου ο ήλιος δεν έλαμπε, οι άνθρωποι δεν έλεγαν αυτό που εννοούσαν και το φαί ήταν άνοστο.

Στην οικογένεια του άνδρα της κυριαρχούσαν δυο άσχημες δίδυμες αδελφές – η ζήλια και ο φθόνος. Μια φορά που το νέο ζευγάρι είχε καλέσει τους συγγενείς για τσάι στο καινούργιο του διαμέρισμα στο South Lodge, ο καπετάν-Ρεθύμνης με έσφιγγε σαν ανήμπορο μωρό στην αγκαλιά του κι έτριβε το τραχύ μουστάκι του πάνω στο πρόσωπο μου, όπως συνήθως. Εκείνη τη στιγμή ο θείος Γιώργης, μεγαλύτερος αδελφός του πατέρα μου, έκανε ένα δηλητηριώδες σχόλιο: «Βλέπω ότι χαίρεσαι τον κληρονόμο σου», είπε.

Ο θείος Γιώργης, που ήταν μεγάλο πειραχτήρι, αναφερόταν στο γεγονός ότι αφού ο καπετάν-Ρεθύμνης δεν είχε παιδιά, εγώ, ο βαφτισιμιός του και γιος της αγαπημένης του ανιψιάς Νίτσας, θα μπορούσα κάλλιστα να είμαι υποψήφιος. Το πραγματικό νόημα του πειράγματός ήταν ότι

η παρατήρηση έγινε μπροστά στην αδελφή της γυναίκας του καπετάν-Ρεθύμνη, της Μαρίας Χαδούλη, η οποία είχε αναθρέψει το γιο της τον Πάνη Χαδούλη ενθαρρύνοντάς τον πάντοτε να έχει βλέψεις στην περιουσία του καπετάνιου.

Κάποτε άλλοτε η κυρία Χαδούλη παραπονέθηκε δημοσίως ότι είχε κανονίσει με την μητέρα μου να συναντηθούν για τσάι στο Fortnum and Mason αλλά η μητέρα μου την έστησε και δεν εμφανίστηκε καν. Η μητέρα μου ξαφνιάστηκε και είπε ότι τέτοια συνεννόηση δεν είχε γίνει ποτέ αλλά ο πατέρας μου που πάντοτε επηρεαζόταν από την οικογένειά του, αντέδρασε : «Και πώς της ήρθε αυτή η ιδέα;», είπε (μήπως την ονειρεύτηκε;).

Λίγο αργότερα η μητέρα μου με πήρε και φύγαμε για τη Σύρο.

5.

Όσο η Μις Πρου ήταν στο σπίτι, με έπαιρνε μαζί της στις γυναικείες καμπίνες όταν πηγαίναμε για μπάνιο στο Γουέτσεστερ, αλλά όταν έφυγε «προβιβάστηκα» και πήγαινα μόνος μου στις ανδρικές. Μια φορά μου επέτρεψαν να πάω για ολονύκτιο ψάρεμα με τη σκούνα του νονού μου, το Chauve Souris (Νυχτερίδα) στο Long Island. Οι άνδρες ήταν απορροφημένοι στην αρρενωπή τους ασχολία. Κάπνιζαν, γελούσαν, έβαζαν σκουλήκια στα αγκίστρια για δόλωμα. Η μυρωδιά από τις αναθυμιάσεις του πετρελαίου έκανε την ατμόσφαιρα πνιγηρή και το τρεμούλιασμα των σκουληκιών, ακόμα κι όταν είχαν κοπεί στα δύο, μου έδινε την εντύπωση ότι ήταν αθάνατα, υπερφυσικά – αυτά τα δυο μισά που σπαρταρούσαν, μπορεί και με αβάσταχτο πόνο.

Στα Hampton Bays όλοι κατέβηκαν σε μια βάρκα με μηχανή που μας πλεύρισε. Κανείς δεν προσφέρθηκε να με βοηθήσει και καθώς δεν τους εμπιστευόμουν ώστε να πηδήξω μόνος μου με τη σιγουριά ότι κάποιος θα με πιάσει, δίστασα στην κορυφή της ανεμόσκαλας, φορώντας το σωσίβιό μου και κοιτάζα κάτω τη βάρκα που τραμπολιζόταν στο νερό. Όλοι μού φώναζαν να πηδήξω – όλοι οι άνδρες της ζωής μου. Τελικά, ο νονός μου με γράπωσε απ' τα πόδια και με κράτησε αιωρούμενο στον αέρα και αβοήθητο, όπως υποθέτω ότι ήμουν πάνω από την κολυμπήθρα όταν με βάφτιζαν, προτού τελικά με ξαναβαφτίσει αυτή τη φορά στο επίκεντρο της ανδροπαρέας.

Το πρώτο καλοκαίρι μετά την αναχώρηση της Μις Πρου, έτρεχα ανάμεσα στις καμπίνες των ανδρών πηγαίνοντας προς την πισίνα με τα γυμνά μου πόδια να χτυπάνε στις σανίδες και να τσιμπιούνται από τις ακίδες. Τι με πείραζε όμως; Η Μις Πρου είχε φύγει και εγώ προσπαθούσα να κάνω τη ζωή μου να πάει μπρος.

«Ηλία, Ηλία», άκουσα μια φωνή.

Γύρισα και είδα τον κύριο Μενικέτι, φίλο και μόνιμο σύντροφο του Τατά, καθισμένο στην καμπίνα του με την πόρτα ανοιχτή. Φορούσε το αρχονούφαντο μεταξωτό του σάβρακο και στερέωνε τις κάλτσες του με καλτσοδέτες.

Σταμάτησα και τον κοίταζα άναυδος και τώρα ήταν η σειρά του να αισθανθεί αμηχανία.

«Πώς σου φαίνεται το ιδιωτικό μου ντους;». Ήταν το μόνο που βρήκε να πει.

Υπήρχε ένα ντους πλάι στην καμπίνα του κυρίου Μενικέτι. Ήταν ξεχωριστό από τα άλλα, όμως μπορούσε να το χρησιμοποιήσει όποιος ήθελε.

Τι χαζός να προσποιείται ότι το ντους ήταν ιδιωτικό. Ποιον ενδιέφερε άλλωστε αν ήταν ιδιωτικό ή όχι; Ήμουν

μόνος και ελεύθερος και με είχε σταματήσει για να μου πει αυτή την ανοησία.

Έκανα μια βόλτα γύρω από τον μπλε πάγκο που ήταν στον ήλιο με μια στοίβα από καθαρές άσπρες πετσέτες που έγραφαν Γουέτσεστερ στη μέση. Οι καμπίνες ήταν ανοιχτές από πάνω, ο ήλιος έπεφτε κατακόρυφα στο σανιδένιο πάτωμα και τα πόδια μου καίγονταν. Άρχισα να ρίχνω το βάρος μου μια στο ένα πόδι και μια στο άλλο για να μην καταλάβει ότι πονούσα. Εκείνη τη στιγμή να πατούσα ευχαρίστως και σε αναμμένα κάρβουνα αν ήταν να του δώσω την απάντηση που του άξιζε. «Το ιδιωτικό σου ντους με αηδιάζει», είπα.

Λίγες μέρες μετά ο πατέρας μου με πληροφόρησε ότι λόγω της συμπεριφοράς μου προς τον κύριο Μενικέτι, μου απαγόρευε να φάω καρπούζι ή μακαρόνια για τρεις εβδομάδες κι ότι για το ίδιο διάστημα θα επέστρεφα στις γυναικείες καμπίνες.

Δεν έφερα αντίρρηση. Η Μις Πρου, η μοναδική μου σύμμαχος είχε φύγει και δεν υπήρχε κανείς να με υπερασπιστεί.

Τα τρία σκέλη της τιμωρίας είχαν σκοπό να πονέσουν εξίσου αλλά αυτό που έτσουξε πιο πολύ ήταν η επιστροφή στις γυναικείες καμπίνες. Ο κόσμος των γονιών μου ήταν ένας κόσμος ανδρικός. Μπορούσες να είσαι μέρος αυτού στον βαθμό που θα φερόσουν σαν άντρας. Τώρα έπρεπε να γυρίσω στις γυναίκες.

Ο μόνος τρόπος για να υπερασπιστώ τον εαυτό μου ήταν να μην αντιδράσω καθόλου, να μην επιτρέψω σε κανέναν να καταλάβει τι αισθανόμουν. Για πολλά χρόνια έτσι αντιμετώπιζα τον κόσμο.

Πήγα στο δωμάτιό μου και κάθισα στο γραφείο μου. Από εκεί μπορούσα να δω τις μουριές πάνω στο δρομά-

κι που ακολουθούσαν οι Κάντιλακ όταν είχαμε κόσμο, το ίδιο σημείο που στους εφιάλτες μου έβγαινε από το αυτοκίνητο ο νονός μου, με τα βήματα του να κάνουνε κριτς-κρατς στα χαλίκια. Επί τρεις εβδομάδες εξέτισα στωϊκά την ποινή μου.

Εικοσιπέντε χρόνια αργότερα, ο πατέρας μου ανέφερε την ιστορία.

«Ο κύριος Μενικέτι είπε ότι προκάλεσες βίαιο επεισόδιο», είπε.

«Έτσι ε; Αναρωτιέμαι τι ακριβώς εννοούσε με αυτό» απάντησα. Είμαστε πια στη δεκαετία του εξήντα και η έκφραση «προκαλώ βίαια επεισόδια» ήταν πολύ του συρμού.

Ο πατέρας μου με κοίταξε με καχυποψία.

«Τι; Δεν έβαλες τις φωνές και βρόντηξες την πόρτα της καμπίνας του;».

«Όχι» του απάντησα με φωνή στρωτή και πλούσια σαν του Ρίτσαρντ Μπάρτον. Ορισμένες φορές, όταν η αδικία ήταν κατάφωρη, μου έφευγε το τραύλισμα και μπορούσα να μιλάω με τον έλεγχο και τον ρυθμό ηθοποιού. «Με στάματησε και με ρώτησε πώς μου φαίνεται το ιδιωτικό του ντους και του απάντησα ότι ήταν αηδία».

Στη σιωπή που ακολούθησε ο πατέρας μου ήπιε λίγο νερό, όπως έκανε συχνά όταν αισθανόταν στριμωγμένος.

«Τότε θα πρέπει να είχες θεωρήσει την τιμωρία εξαιρετικά άδικη», είπε με βραχνή φωνή.

«Πράγματι», του είπα και μακάρι να το είχα αφήσει εκεί το θέμα. Αλλά επειδή πατέρας του ανθρώπου είναι το παιδί, πρόσθεσα: «Και από τότε απεχθάνομαι τα αυταρχικά καθεστώτα».

6.

Ο αδελφός μου ο Στάθης γεννήθηκε πέντε χρόνια μετά από μένα και βαφτίστηκε στο σπίτι μας, στις 8 Νοεμβρίου του 1942, την ημέρα των Ταξιαρχών, γιορτής του πατέρα μας. Η εκπαιδρισμένη ελληνική κοινότητα της Νέας Υόρκης ανέβηκε ως το τρίτο πάτωμα του σπιτιού μας στο Ράι, όπου ο ιερέας από το Στάνφορντ έκανε τη λειτουργία γύρω από την κολυμπήθρα που είχε στηθεί στο δωμάτιο που είχαμε για παιχνίδι.

Η υγεία της μητέρας μου ήταν ακόμη καλή. Τρία χρόνια μετά από τη γέννηση του τρίτου της γιου, του Γιάννη, το 1946, θα έπαιρνε μια ανησυχητική τροπή.

Κανείς δεν μας εξήγησε τι συμβαίνει. Οι γονείς μου αποφάσισαν να πάνε για ένα διάστημα οι δυο τους στην Κούβα. Υποθέτω ότι προσπαθούσαν να ξαναζήσουν την ευτυχισμένη εποχή της προηγούμενης χρονιάς, όταν είχαμε πάει όλοι μαζί. Ο Στάθης κι εγώ κάναμε όλη μέρα πατίνι στη βεράντα και μερικές φορές έσπρωχνα το καρότσι με τον Γιαννάκη που ήταν τότε μωρό. Αυτή τη φορά όμως εμείς τα παιδιά παραμερίναμε στο Ράι και οι γονείς μου δε φαίνονταν να κάνουν και πολύ κέφι το ταξίδι.

Θα πρέπει να είχα κάποιο δυσοίωνα προαίσθημα, σαν της Κασσάνδρας, όταν έβαλα φωτιά σε ένα καλάθι αχρήστων. Η Μις Στάιγκερ, νταντά του Γιαννάκη, με ικέτευε να σταματήσω αλλά δεν άκουγα – ανένδοτος συνέχιζα να χορεύω γύρω από τις φλόγες σαν δαιμονισμένος. Ξαφνικά, εμφανίστηκε ένας φίλος του πατέρα μου, ο κύριος Μάνθος, που ζούσε κοντά στο σπίτι μας. Ανέβηκε από την πίσω σκάλα, φορώντας το κοστούμι του με τις φαρδιές ρίγες και με τις λίγες τρίχες που του απέμεναν κολλημένες στην κορυφή του κεφαλιού του για να καλύψουν τη φαλάκρα του.